

Spletni knjižni portali, vrednotenje založniške produkcije in knjižna kultura

Book portal websites, valuation of publishing production and book culture

Uroš Grilc

Oddano: 27. 6. 2016 – Sprejeto: 23. 9. 2016

1.04 Strokovni članek

1.04 Professional article

UDK 004.738.5:655.3.066.11

Izvleček

V prispevku bomo analizirali delovanje ključnih slovenskih in tujih spletnih knjižnih portalov in opredelili njihovo vlogo z vidika informiranja bralcev ter vrednotenja knjižne produkcije. Zanimale nas bodo tudi druge funkcije teh portalov, ki se danes vse bolj usmerjajo v oblikovanje različnih bralnih skupnosti. Na primeru orisa norveškega knjižnega sistema in vanj vgrajenega inštrumenta vrednotenja knjižne produkcije bomo opozorili na mogoči model državne podpore pri odkupu knjig za knjižnice, ki je namenjena zgolj kakovostni literaturi. Ta ekskurz v norveški inštrument zagotavljanja javne dostopnosti knjižne produkcije na osnovi njenega kakovostnega ovrednotenja nam bo pomagal osvetliti razmerje med portali in njihovim vplivom na knjižno produkcijo. Na koncu nas bo zanimala teza, ali sistematični in dolgoročno zastavljeni načini vrednotenja knjižne produkcije vplivajo na kakovost knjižne produkcije.

Ključne besede: *knjige, bralna kultura, spletni portali, knjižni portali, kulturna politika*

Abstract

In the article we will analyse the functioning of the key Slovenian and foreign book portal websites and define their role both in terms of informing the readers and the valuation of book production. We will be interested also in all other features of book portals websites, which are now increasingly focusing on various reading communities. The outline of the Norwegian literary system and the instrument of valuation Norwegian book production will highlight the potential government support to the purchase of books for the library, which is oriented solely to the quality literature. This excursion

into Norwegian instrument for providing public access to literary productions based on its quality evaluation will help us to shed light on the relationship between the book portal websites and their impact on book production. In the end, we will verify the thesis, if a long-term and a systematic set of evaluation methods of book production affect the quality of book production.

Keywords: *books, reading culture, web portals, book portals, cultural policy*

1 Slovenski bralec med množtvom novih knjig: ekonomija hiperprodukcije knjižnih naslovov z nizkimi nakladami

Slovensko založništvo se v primerjavi z drugimi svetovnimi založništvimi še vedno postavlja na sam vrh letno izdanih knjig na prebivalca: za 2875 izdanih knjig na milijon prebivalcev v Veliki Britaniji si namreč po izdanih knjižnih naslovih *per capita* Slovenija deli mesto svetovnega viceprvaka s Tajvanom (1831 knjig na milijon prebivalcev). A pozor, to so podatki za leto 2013, ko se je v Sloveniji padec števila izdanih knjig in brošur nadaljeval. Leta 2011, ko je bila Ljubljana Unescova svetovna prestolnica knjige, je namreč izšlo 6803 knjižnih naslovov, od tega 5860 prvih izdaj. Leta 2012 se je število izdanih knjig znižalo za 422 (6381 izdanih naslovov), leta 2013 za 424 (5957 izdanih naslovov) in leta 2014 še za 403 naslovov (5554 izdanih naslovov). Začasni podatki za leto 2015 kažejo, da se trend padanja števila izdaj nadaljuje v približno enakem ritmu zmanjševanja letno izdanih naslovov v primerjavi z letom prej (Slovenska založniška produkcija, 2016).

Če pogledamo padanje števila izdanih knjig skozi vsebinsko prizmo knjig in brošur (razdelitev vsebin po univerzalni decimalni klasifikaciji), ne opažamo nobenega izrazitega odklona pri posameznih vsebinah izdanih knjig.¹ Število izdanih leposlovnih del se je od leta 2012 dalje nekako ustalilo, pri številu 1700 izdanih naslovov na leto, je pa opazno rahlo povečanje števila izdaj del slovenskih avtorjev v primerjavi s prevodi (leta 2014 denimo 930 izdaj del slovenskih avtorjev in 760 prevodov).

Kakorkoli že beremo te številke, jasno je, da se slovenski založniški trg po letu 2011 sooča z okoliščino konstantnega zmanjševanja obsega produkcije novih knjižnih naslovov v primerjavi z obdobjem pred štirimi leti. Ta okoliščina ni zanemarljiva, če se zavedamo, da je velik obseg produkcije novih knjižnih naslovov doslej predstavljal bolj ali manj uspešen poslovni model slovenskega založništva. Hiperprodukcija novih knjižnih naslovov, ob sicer, glede na relativno primerjavo

¹ Ob tem moramo napotiti na pomenljivo razmišljanje Andreja Blatnika na temo razmerja med branjem in knjižnimi statistikami (Blatnik, 2008).

z drugimi knjižnimi trgi, podpovprečnih nakladah, je na koncu vendarle imela specifične ekonomske učinke: učinke, ki so in še vedno zagotavljajo, da je slovenski trg knjižnega založništva zadnja tri desetletja pravzaprav stabilen, ne glede na to, da je peščica posameznih založb ugasnila, njihovo mesto pa so zavzele druge. Seveda se s to oceno »stabilnosti« založniki bržkone ne bodo strinjali, a z vidika produkcije in ponudbe za bralce je slika dokaj nedvoumna. Ob tem ne smemo pozabiti, da je stabilnost knjižnega trga močno povezana z relativno stabilnim obsegom odkupa knjig za knjižnice. Obstaja torej ekonomija hiperprodukcije knjižnih naslovov z nizkimi nakladami, ki pa – kakorkoli naj se že sliši paradokсно – ni nujno neuspešna. In prav ta paradoks v bistvu natančno definira slovenski knjižni trg, ki je dobesedno in neverjetno dosledno utelešenje Andersonove teorije »dolgega založniškega repa« (Anderson, 2009). Nadpovprečno število izdanih knjig na prebivalca v Sloveniji je ključni generator ekonomije slovenskega knjižnega trga, kar pa seveda pomeni, da morebitno korenitejše zmanjševanje te hiperprodukcije lahko deluje kot šok terapija z dokaj negotovim iztekom.

Perspektivi razvoja slovenskega knjižnega trga sta v grobem dve, vendar se med seboj ne izključujeta nujno: vprašanje je le, katera od obeh bo prevladala.

1. Prva perspektiva: rezi v obsegu slovenske knjižne produkcije bodo imeli glede na specifično naravo založniške ekonomike ter utečenih razmerij na slovenskem knjižnem trgu dolgoročno učinek, ki bo neizbežno impliciral spremembo določenih založniških pristopov. Dolg založniški rep množice izdanih in na trgu dostopnih knjig se bo krajšal, to pa bo prineslo tudi upadanje razpršenega vira prihodkov, ki imajo vse prej kot zanemarljiv delež v letnih bilancah slovenskih založnikov. Kot odgovor na to imajo založniki na voljo tri taktike: 1. previdneje bodo izbirali objavo knjižnih del, 2. težili bodo k doseganju višjih prodanih naklad in morda več stavili na uspešnice in 3. večji poudarek bodo namenjali oblikovanju bralca in kupca knjig.

2. Druga perspektiva: slovenski založniki bodo v nekaj letih ponovno dosegli raven izdanih novih knjižnih naslovov in tako ohranili model in razmerja na knjižnem trgu, kot jih v Sloveniji poznamo najmanj zadnji dve desetletji. »Navada – železna srajca« slovenskega založništva bo pri tem imela nedvomno veliko vlogo.

To so trendi na založniškem trgu, na katere je zelo težko vplivati. V *izredno majh-nem delu* lahko tudi država s svojimi inštrumenti to spreminja, če vemo, da se letno z javnimi sredstvi Javne agencije za knjigo RS (v nadaljevanju JAK) podpre manj kot 300 knjižnih naslovov.

Poglejmo na celotno sliko še skozi oči založnikov. Izdali so manj naslovov, a povprečna naklada izdanih knjig se je leta 2014 le malenkost znižala glede na

prejšnje leto, leta 2013 znaša 1191 izvodov na naslov, leta 2014 pa 1135 izvodov na izdani novi naslov. Več kot razveseljivo je, da se je povprečna naklada leposlovne knjige leta 2014 dvignila na 989 na naslov, leto poprej je namreč komajda preseгла število 900. Še izrazitejši skok opazimo pri povprečni nakladi del domačih avtorjev, od 699 leta 2012 na kar 953 leta 2013. Znotraj te številke so tudi slikanice, ki pa so leta 2013 doživele še posebej pozitiven premik: njihova povprečna naklada znaša 2285 izvodov, kar je 324 več kot leto poprej. Ne glede na to je jasno, da govorimo o nakladah, ki so v primerjavi z drugimi evropskimi založniškimi trgi ekstremno nizke. Še en podatek: od 5554 izdanih knjig in brošur leta 2014 jih kar 3592 ne presega naklade 1000 izvodov: le 44 naslovov je presegló naklado 5000 izvodov in le 38 naklado 10.000 izvodov (Slovenska založniška produkcija, 2016).

V tem množtvu novo izdanih knjig, s katerimi je soočen slovenski bralec in potencialni kupec knjig, brez pomoči in orodij za izbiro preprosto ne gre.² Ali pa morda celo gre, vendar na rovaš tega, da lahko zgrešimo številne kakovostne knjige, ki ne najdejo poti do bralcev. Javni interes glede izbire knjig sicer narekuje prioriteto spodbujanja kakovostnega branja. Ob tem, ko se je v zadnjih desetih letih trg množičnih medijev, najsi gre za dnevne časopise ali televizijo, bistveno spremenil in radikalno zožil prostor za promocijo, kritiko ali refleksijo kakovostne in zahtevnejše kulturne produkcije, ne le knjižne, pa so se vzpostavili novi spletni mehanizmi, ki nadomeščajo del tega manka. Hkrati vnašajo tudi povsem nova orodja, ki utirajo nove poti do bralcev. Torej govorimo o novih priložnostih za razvoj branja. In prav tem se bomo posvetili v nadaljevanju.

2 Knjižni portali: od informacije o novih knjigah do kritike in njenega celovitega ovrednotenja

Analizirali bomo tiste spletne knjižne portale, ki v Sloveniji promovirajo branje knjig na način, da temeljijo na postulatih:

- so primarno osredotočeni na promocijo knjig, avtorjev in širjenje knjižne kulture;
- se nanašajo na kar najširši spekter knjižne produkcije;
- vključujejo aktivno participacijo uporabnikov.

Zato bomo na začetku postavili definicijo spletnih knjižnih portalov, ki bo glede na njihovo trenutno stanje v Sloveniji nemara nekoliko prestroga, zato pa ustreza

² Pravzaprav to vztrajno povečevanje števila izdanih knjig ni le slovenska posebnost, temveč obči svetovni trend, ki ga je Gabriel Zaid prvi temeljito opisal in vsaj približno statistično zamejil (Zaid, 2006).

temu, kako najuspešnejši portali danes delujejo na razvitih knjižnih trgih in kako uvajajo novo dimenzijo knjižne kulture. Beseda *portal* etimološko seveda aludira na vstop v nek prostor, stavbo, katedralo ipd. skozi arhitektonsko oblikovano strukturo, kot nas pouči SSKJ. *Spletni portal* je seveda vstopna točka v prostor, vozlišče, spletišče svetovnega spleta in množva informacij. *Spletni knjižni portal je vstop v svet knjige, literature, knjižne kulture, ki uporabniku prinaša strukturirane informacije o širokem spektru knjižne produkcije in strukturiran dostop do informacij različnih segmentov knjižne kulture na način, da uporabniku omogoča aktivno participacijo pri sooblikovanju vsebin portala.*

Pravi, kakovostni in na ravni zahtev časa ter pričakovanj uporabnikov so danes tisti spletni knjižni portali, ki uporabniku omogočajo *poosebljen* dostop do informacij, možnost *socializacije* (vključitev v bralno skupnost) in *aktivno sooblikovanje* vsaj dela vsebin portala (participacija pri kritikah, mnenjih, deljenju pogledov glede prebranih knjig itd.). Zelo pomemben del vsebin spletnih portalov tako danes morajo kreirati uporabniki sami, kajpada na osnovi kakovostne in strukturirane informacije (o knjižnih novostih, literarnih tematikah ipd.). Ni nam treba poudarjati, da so spremenljivi načini uporabe in izrabe družbenih omrežij (vključno z vezanostjo na določeno ciljno občinstvo, tudi starostno pogojeno) tisti, ki bodo v tehnološkem in s tem deloma tudi vsebinskem smislu narekovali prilagajanje in razvoj spletnih knjižnih portalov potrebam uporabnikov tudi v prihodnje. Bržkone bosta prav odzivnost in hitrost tega prilagajanja tisti, ki bosta ključni za »uspešnost« njihovega delovanja.

V nadaljevanju bomo torej ob strani pustili spletne strani posameznih založb ali distributerjev, čeprav moramo reči, da so nekatere sicer bogate z najrazličnejšimi informacijami o knjigah in knjižnem dogajanju. Vendar je njihova primarna vloga dodatni prodajni kanal oziroma trženjsko orodje založb. Zanimali nas bodo portali, ki opravljajo »širšo« vlogo promotorja knjižne produkcije in niso omejeni le na posamezno založbo, čeravno trženjski moment, kot bomo videli, pri njih prav tako ne umanjka.

Lahko rečemo, da imamo v Sloveniji na opisani način trenutno konceptualno zastavljene in delujoče štiri knjižne portale: Bukla, Knjige na trgu, Dobre knjige in Bližji knjigi.

Portal Bukla (<http://www.bukla.si>) je pravzaprav logična nadgradnja desetletje izhajajočega brezplačnika o knjigah *Bukla*, ki na ažuren in uporabnikom prijazen način podaja osnovne vsebinske informacije o novo izdanih knjigah (Bukla, B. l.). Knjižni portal na spletu to nadgrajuje s tem, da je knjige določenih založb mogoče kupiti, pri čemer je kupcem pri izbiri na voljo identična informacija o vsebini posameznih knjig, kot je podana v tiskani izdaji. A portal Bukla je vendarle precej

več kot spletna knjigarna, prinaša tudi druge vsebine, ki jih najdemo v tiskani izdaji, vključno z objavljenimi kritikami in prispevki, ki reflektirajo posamezna vprašanja v segmentu knjige (prevodi), in širša kulturna vprašanja. Portal med drugim podaja ažurne informacije o dogodkih, ki so povezani s knjigo, najsi gre za literarne dogodke, strokovna srečanja ali druge prireditve. In tu je portal zelo ažuren. Torej lahko rečemo, da portal s spletno knjigarno in z informacijami o dogodkih s področja knjige nudi zelo temeljit vpogled v slovensko knjižno življenje. Ker pa gre vendarle za spletno knjigarno zgolj nekaterih založb, med katerimi denimo ni največje slovenske založbe, je domet tega portala primerno omejen. Portal upravlja založba UMco (Bukla, B. l.).

Zgolj informacijski, a na podoben način zastavljen portal, je tudi Knjige na trgu (<http://www.knjigenatrgu.si>), ki pa omejitev glede sodelujočih založb nima in je informacijsko torej popolnejši od portala Bukla. Bralec poleg opisa vsebine posameznega naslova prejme še informacijo o sorodnih knjigah, ki bi ga utegnile zanimati (Knjige na trgu, B. l.). Tudi ta portal upravlja založba UMco.

Drugi, drugače zasnovan in širokemu krogu bralcev namenjen knjižni portal je Dobre knjige (<http://www.dobreknjige.si>). Portal je namenjen oblikovanju priporočenega nabora knjig, ki so kakovostne in ki jih knjižničarji priporočajo bralcem. Poseben vsebinski poudarek pri tem je na sodobnem romanu (Dobre knjige, 2014). Posebnost portala je nedvomno že njegov nastanek: nastal je na pobudo Osrednje knjižnice Srečka Vilharja Koper in Goriške knjižnice Franceta Bevka Nova Gorica, kmalu prerasel v partnerstvo z osrednjimi knjižnicami Obalno-kraškega in Goriškega območja, nato pa vključil še druge slovenske splošne knjižnice in postal nacionalni projekt. Ideja, da knjižni profesionalci, se pravi knjižničarji, nastopajo tudi v vlogi tistih, ki vrednotijo knjige in spodbujajo h kakovostnem branju, je morda za marsikoga samoumevna, vsekakor pa vsebuje kar nekaj drznosti. V prvi vrsti je to naloga, ki ne pritiče nujno knjižničarjem, a je zato toliko bolj hvalevredna. Med drugim zato, ker je mreža splošnih knjižnic najmočnejša mreža kulturnih institucij v Sloveniji in je strokovno izredno dobro organizirana in usposobljena ter ima največji domet z vidika dostopnosti za uporabnike kulturnih dobrin. Knjižničarji in knjižničarke imajo v dnevnem stiku z uporabniki konkretno izkušnjo »nacionalnega« bralnega telesa, hkrati pa so knjižničarji – to si upam trditi – med boljšimi bralci knjig, vsekakor so najbolj »sistematični« bralci. Če to postavimo v kontekst celovitega delovanja slovenskega knjižnega trga, ki je spričo svoje omejenosti na dvomilijonsko jezikovno skupnost v marsičem moten, potem ta nova, nadstandardna vloga splošnih knjižnic postaja v resnici zelo racionalna izbira.

Racionalnost pristopa se odraža tudi v sami zasnovi portala, gledano iz izkušnje uporabnika: ta namreč prejme tri osnovne informacije. Poleg osnovnih podatkov

o knjigi dobi informacijo o vsebini, na voljo sta mu krajši odlomek iz knjige ter ocena ocenjevalcev. Od tod se uporabniku odpreta dve možnosti dostopa do želenne knjige. Uporabnik lahko preveri dosegljivost knjige preko vzajemnega bibliografskega sistema Cobiss ali pa dostopnost knjige v e-knjižnici ali e-knjigarni Biblos. Svojo vlogo pri vrednotenju imajo lahko tudi registrirani bralci, ki po želji prispevajo svoje komentarje k posameznim knjigam. Portal Dobre knjige torej ponuja kompleksen način detektiranja tega, kako posamezni knjižni naslov vrednotijo na eni strani moderatorji-knjižničarji, na drugi pa bralci sami. S tem, ko portal deluje tudi kot odprta platforma izmenjevanja mnenj o knjigah, opravlja vlogo spodbujevalca razmisleka o prebranem in privzema vlogo tistega, ki širi izkušnjo o knjigah kar najširšemu krogu bralcev. Portal torej načrtno gradi »skupnost bralcev«, ki raziskuje in reflektira svet knjig. Le upamo lahko, da bo ta skupnost samo rasla in rasla. Razlika med »dobrimi knjigami« in drugimi portali je torej predvsem v tem, da so »dobre knjige« edine, ki vključujejo tudi vrednotenje prebranega. Edini predlog, predvsem z vidika umanjkanja minimalnih standardov slovenske založniške produkcije, je razširitev tega vrednotenja na oceno uredniške, lektorske, korektorske, oblikovalske in tipografske dimenzije vsake knjige. Knjižničarji, ki so v stiku s široko paleto knjižne produkcije, bi bržkone kaj hitro lahko prepoznali tiste izdelke, ki izstopajo v izrazito negativnem smislu, in tako prenekateremu bralcu prihranili muke ob soočenju s takšnimi polizdelki.

In tu je še četrti portal, ki se ga bomo dotaknili le bežno: Bližji knjigi (<http://www.blijjknjigi.si>). Portal je bil pričakovan že dobro desetletje, saj je Slovenija tako rekoč edina država v tem delu EU, ki nima portala »knjig na trgu«, »books in print«, skratka portala, ki bi omogočal dejanski in celovit vpogled v to, katere knjige so dostopne na knjižnem trgu in kaj se na slovenskem trgu s temi knjigami dogaja (Bližji knjigi, B. l.). Po več poskusih, kako priti do takšne skupne nacionalne informacijske podpore slovenski knjigi, sta sovpadli dejstvi, ki sta takšen projekt realno omogočili:

1) Sprejem Zakona o enotni ceni knjige iz leta 2014, ki je prinesel tudi nalogo JAK-a, da spremlja prvi prodajni dan knjig, ko pridejo na trg. To pomeni, da smo sploh prvič dobili vpogled, katere knjige izmed tistih, ki so izšle, se v resnici prodajajo. In tu nas je bržkone presenetil podatek po enem letu delovanja portala: 26 % knjig, ki izidejo po evidenci Narodne in univerzitetne knjižnice, sploh ne pride na knjižni trg.³ Ne pridejo na knjižne police, ne prodajajo se na spletu ali kako drugače. Ker gre za zakonsko zahtevan podatek o prvem prodajnem dnevu, ki ga morajo založniki in s tem knjigotržci upoštevati, v praksi govorimo o podatku, ki je točen in nesporen. Prav gotovo bo treba še raziskati, kakšna je struktura

³ Za ta podatek se zahvaljujem Alešu Novaku, direktorju JAK-a.

te četrtnine knjižne produkcije, kjer knjiga očitno ne nastopa kot »tržni produkt«, ampak v povsem drugih, netržnih vlogah.

2) JAK je pridobil 100.000 eur sredstev Evropskega socialnega sklada za zagon tega portala. Tako je JAK v letih 2014 in 2015 izvedel projekt *Osrednji nacionalni spletni portal na področju knjig in revij* (naslov projekta je bil: *Knjige na trgu, revije s področja kulture, novice s področja založništva, podatkovna baza izdanih knjig, skrajšano Portal Knjige na trgu*).

Portal bi moral biti nared do konca leta 2015 in je danes dostopen javnosti. Njegov namen je jasen, namenjen je tako uporabnikom kot knjižnim profesionalcem, na njem naj bi bila zajeta celotna knjižna produkcija, knjižna produkcija, ki je izšla s podporo JAK-a, izpostavljene so knjige, ki so nagrajene, dodan je seznam knjižnih nagrad, poseben poudarek je na priporočenih mladinskih knjigah, najbolj izposojanih knjigah in najbolj prodajanih knjigah. Portal naj bi v osnovi o vsaki knjigi podal konkretne bibliografske podatke, kratek vpis vsebine, mnenja uporabnikov in njihovo oceno ter bralcem sugeriral knjige s podobno vsebino. Poleg tega bi ponujal povezave na nekatere literarne kritike, objavljene na drugih portalih, in pregled dogodkov. Portal naj bi vseboval še podatkovne zbirke avtorjev, prevajalcev, ilustratorjev, založnikov, urednikov, seznam 52 knjigarn v Sloveniji itd.

Do tod vse lepo in prav. Žal pa je konkreten izdelek v tem trenutku vsebinsko povsem prazen in glede na vse naštetu povsem neažuren, zato o njem težko karkoli povemo. Morda lahko celo rečemo, da se ob pogledu na portal zastavlja vprašanje, ali sledi svojemu izhodiščnemu postulat, da bi namreč v resnici dobil funkcijo »osrednjega« portala, ki združuje vsebine vseh portalov, ki že obstajajo. Obstaja bojazen, da so njegovi načrtovalci, kljub dobrim namenom in znatnim sredstvom, obtičali v slepi ulici. In to jasno zastavljenemu cilju navkljub:

»Z njegovo vzpostavitvijo in delovanjem bomo okrepili podporo dolgoročnemu razvoju knjižnega trga zlasti na področjih informacijske in promocijske podpore ter povezljivosti vsebin in ustvarjalcev. Portal bo temeljil na kompleksni in z NUK povezani podatkovni bazi vseh izdanih knjig na slovenskem knjižnem trgu, ki bo omogočala celovit vpogled v stanje slovenskega knjižnega trga in dostopnost knjige.« (Bližji knjigi, B. 1.)

Tu lahko zgolj apeliramo, da vsi, ki delujete na področju informiranja bralcev o knjižni produkciji, strnete vrste in da JAK na koncu koordinirano poveže vse, ki delujejo na področju informiranja o knjižni produkciji. Na tako omejenem knjižnem trgu, kot je slovenski, je le takšen skupni nastop lahko uspešen in dolgoročno usmerjen v dvigovanje bralne kulture in dvigovanje kulture kupovanja knjig.

3 Kako knjižni portali delujejo na tujih knjižnih trgih?

V nadaljevanju si pogledjmo, kakšno vlogo imajo knjižni portali na nekaterih ključnih knjižnih trgih v Evropi. Zopet nas bodo zanimali tisti portali, ki opravljajo »širšo« funkcijo krepitev bralnih navad in ustvarjanja skupnosti bralcev, ne pa portali posameznih založb.

Nemčija

Osrednji portal z izčrpnimi informacijami o knjigah na trgu v Nemčiji je *Bücher.de* (»Knjige«, <http://www.bücher.de>). Z opisom knjige, odlomkom, portretom avtorja in dosegljivimi recenzijami knjige zagotavlja dobro informacijo o posameznem knjižnem naslovu. Portal je tudi prodajni in v resnici predstavlja čisto konkreten poslovni model trženja knjig. To je osnovna ugotovitev tudi pri drugih portalih v tujini, ki se jim bomo posvetili v nadaljevanju: vsi med drugim omogočajo nakup knjig, podobno kot smo videli pri slovenskem portalu Bukla. Še več, prodaja knjig je njihovo glavno poslanstvo, kar pa ne pomeni, da informacije, ki so namenjene bralcem, niso premišljene, kakovostne in raznovrstne ter da bralcev ne spodbujajo k aktivnemu odzivu (*Bücher.de*, 2016).

Podoben je portal *Büch.de* (»Knjiga«, <http://www.buch.de>), prav tako prodajni, a z veliko informacijami in s povečini kar številnimi recenzijami ali mnenji ter z ocenami bralcev. Zopet povsem poslovni model, ki pa temelji na bogati in kakovostni informaciji o knjigah na trgu in ki z namenom vzpostavljanja skupnosti bralcev poskuša slednje animirati k refleksiji o prebranem (*Büch.de*, B. 1.).

Zanimiv je portal, namenjen knjigarinarjem, z naslovom *BuchMarkt* (»Knjižni trg«, <http://www.buchmarkt.de>) in s podnaslovom »Časopis idej za knjigotržce«. Gre za specialni portal z najrazličnejšimi informacijami za knjigotržce, od povsem strokovnih informacij do lestvic najbolj prodajanih knjig (tiskanih, e-knjig in zvočnih knjig). Portal želi biti tudi valilnica novih poti do bralcev, ki jih morajo dandanes izumljati knjigotržci. Nemška zveza založnikov v tem trenutku tako vodi kampanjo, ki je usmerjena v ciljno skupino bralcev 50+ (mladi starejši, preskrbljeni, med njimi zelo dobri bralci in tudi zahtevnejši bralci). Raziskovalci knjižnega trga v Nemčiji ravno v tej skupini vidijo velik, še ne dovolj izkoriščen potencial »skupine dobrih bralcev knjig« in se ji skrbno posvečajo (*BuchMarkt*, 2016).

Francija

Francoski knjižni trg je zaznamovan z obsežno knjižno produkcijo. Leta 2015 je tako izšlo 76.287 knjižnih naslovov, od tega je bilo prvih izdaj 67.041, povprečna naklada izdanega naslova pa je bila 5606 izvodov na naslov (*Chiffres clés du secteur du livre*, 2016). V Franciji deluje več knjižnih portalov, saj spričo rigoroznega Langovega Zakona o enotni ceni knjige namreč ponudniki na knjižnem trgu tekmujejo s kakovostjo svojih storitev in z doseganjem ciljnih občinstev, in ne s ponujeno ceno knjig. Takšen obseg francoske knjižne produkcije zahteva dober in pregleden informacijski servis, ki bralcem omogoča dostop do zelenih informacij. Štirje knjižni portali opravljajo to vlogo.

Decitre (»Opisano«, <http://www.decite.fr>) predstavlja vse novo izdane knjige, vsebuje kratko predstavitev naslova, kratek odlomek iz knjige, portret avtorjev, dodano mnenje in oceno bralcev. Dodatno bralcem olajša izbiro na način, da knjige predstavlja po kategorijah najbolj prodajanih, po knjižnih nagradah itd. (*Decitre*, B. 1.).

Chapitre.com (»Poglavje«, <http://www.chapitre.com>) je portal novo izdanih knjig, ki prav tako ponuja povzetek in odlomek iz knjige. Ima pa pomembno dodano vrednost, da knjige vrednotijo bralci, da ti predstavljajo lestvice svojih najljubših knjig in tako oblikujejo skupnost aktivnih in kritičnih bralcev (*Chapitre.com*, B. 1.).

Značilnost francoskega intelektualnega prostora so velika kritičnost, številne javne debate in razgibana refleksija družbe in kulture. Zato ni nenavadno, da najdemo tudi posebni portal *SensCritique*, izrazito interaktiven, ki se osredotoča izključno na kritiko založniške produkcije in katerega ime je najbolje na kratko prevesti s »Kritično« (<http://www.senscritique.com>). Ta portal poleg knjige sicer vključuje tudi film in glasbo, zanj pa je značilno, da kritike pišejo bralci. Stavi na to, da je za knjižno kulturo izredno pomembna širitev »od ust do ust«, in na to, da kakovostna debata o knjigah vzbuja zanimanje pri bralcih. Debate pa ne potekajo le o knjigah, saj uporabniki debatirajo tudi o kritikah knjig. Portal je odprtega tipa; kar že takoj preseneča, pa je visoka raven kvalitete objavljenih kritik (*SensCritique*, 2016).

Electre (<http://www.electre.com>) je portal za profesionalce, ki delujejo na področju knjig: založniki, knjigarnarji, bibliotekarji, dokumentalisti in mediji so tisti, ki na tem portalu dobivajo najrazličnejše informacije, pomembne za razvoj teh segmentov knjižne kulture (*Electre*, 2016).

Anglija in ZDA

Goodreads (»Dobro branje«, <http://www.goodreads.com>) ima podnaslov »Meet your next favorite book« (»srečaj svojo naslednjo najljubšo knjigo«).⁴ Največji knjižni portal na svetu za knjižno industrijo temelji na lingua franca. Portal šteje 120 zaposlenih. Njihova naloga, kot jo sami pomenljivo opisujejo, je »pomagati ljudem najti njim ljubo knjigo in deliti te knjige naprej z drugimi bralci«. Knjige vrednotijo bralci; gre za portal, ki v resnici spodbuja k branju in iskanju knjig, primernih za vse vrste bralcev. Ima tudi enostavno povezavo do možnosti nakupa knjig na Amazonu. Kajpada ne po naključju, Amazon je namreč njihov partner in glavni podpornik. Objavlja lestvice najboljših knjig po zvrsteh. Malce globlji vpogled v vrednotenje razkrije, da gre za portal, ki ga v resnici uporablja kar najširši krog bralcev. To je resnično dobro organiziran in izredno fokusiran portal promocije dobrih knjig; osredotoča se tako rekoč izključno na ocenjevanje knjig in iskanje oziroma nagovarjanje določenih skupin bralcev, ki jih utegnejo zanimati posamezni naslovi. Obenem pa je portal tudi pomemben servis za profesionalce, ki delujejo na področju knjige, vključno z avtorji, saj nastopa tudi kot pomoč avtorjem pri izdajanju in promociji knjig. Povedano v številkah, portal *Goodreads* ima 40 milijonov članov, 1,3 bilijona knjig v svoji bazi in 47 milijonov recenzij. Številke so seveda impresivne (*Goodreads*, 2016).

Hrvaška

Najbolje knjige (»Najboljše knjige«, <http://www.najboljeknjige.com>), portal za knjigoljubce, deluje od leta 2010 (*Najboljše knjige*, 2016). Vključuje informacije o avtorjih, knjižnih novostih in dogodkih o knjigah, kritike, odlomke, ocene bralcev, diskusije o knjigah. Bralce spodbuja k pisanju mnenj in recenzij za knjige. Zelo uspešen portal je zasnovala in ga vodi novinarka, urednica in avtorica Tanja Tolić. Cilj tega portala je širiti glas o dobrih knjigah in spodbujati razmišljanje o njih. Vidi se, da je portal skrbno urejan, poleg tega je zelo prijazen uporabniku in poln ažurnih informacij o knjižnem dogajanju. Recenzent poleg predstavitve knjige vedno poda tudi oceno knjige, recenzije pa lahko objavljajo vsi registrirani uporabniki.

⁴ Nemara kratka samosugestija avtorjev portala lepo povzame vse njegove cilje: »See which books your friends are reading. Track the books you're reading, have read, and want to read. Check out your personalized book recommendations. Our recommendation engine analyzes 20 billion data points to give suggestions tailored to your literary tastes. Find out if a book is a good fit for you from our community's reviews.« Povedano na kratko, trend spodbujanja branja, ki ga prakticira *Goodreads*, se izrazito osredotoča na kreiranje, širjenje ali komuniciranje bralnih skupnosti, naj bodo te neformalne (prijatelji, sorodniki) ali tako ali drugače formalizirane (bralna društva, skupine na Facebooku itd.).

Norveški sistem odkupa knjig za knjižnice

Naredimo krajšo digresijo, na prvi pogled proč od naše teme knjižnih portalov. Oglejmo si, kako poteka specifični inštrument vrednotenja knjižne produkcije, ki je na Norveškem že vrsto let temeljni del državne knjižne politike.⁵

Po podatkih Frankfurtskega knjižnega sejma (Norway. Social and economic information, 2016) norveški knjižni trg velja za enega najtrdnjših in najuspešnejših svetovnih knjižnih trgov. Norveška s 5,1 milijona prebivalcev, 78.900 eur BDP na prebivalca ter 100-odstotno pismenostjo je leta 2014 zabeležila 10.204 izdanih naslovov knjig, ki jih je izdalo okoli 400 založnikov, prodajale pa so se v 580 knjigarnah. Leta 2011 je delovalo precej več knjigarn, namreč 640. Vedno se zdi zelo koristno pogledati, kako nekateri vidiki knjižne verige sistemsko delujejo na tistih knjižnih trgih, katerih uspešno delovanje je nesporno in kar potrjujejo rezultati tako bralne pismenosti in knjižnične mreže kot tudi založniške panoge.

Če na kratko pogledamo prioritete Norveške zveze založnikov, jih lahko strnemo v naslednjih pet nalog ali prioritet:

- Norveška ima kot nečlanica EU 0 % DDV-ja na tiskane knjige, a kar 25 % DDV-ja na e-knjige, kar je ovira za razvoj trga e-knjig;
- ohranitev dogovora o enotni ceni knjige;
- vzpostavitev vzdržnega modela za izposojanje e-knjig v knjižnicah (leta 2015 je zaživel tudi sistem izposoje e-knjig, v katerem je v tem trenutku 850 naslovov);
- Norveška bo osrednja gostja Frankfurtskega knjižnega sejma 2019;
- mednarodne aktivnosti glede širitve svobode govora.

Tu nas bo zanimal poseben moment Norveške kulturne politike na področju knjige, ki pa je ključen za njihov celoten sistem. Ključen zato, ker prepozna in nagrajuje »kakovostno produkcijo«, ker vrednoti že izdane knjige in s tem konkretno spodbuja kakovostni razvoj knjižnega trga, se pravi zagotavlja kvalitativno sito, skozi katerega gre vsa knjižna produkcija, ki pa je skladno z uzancami delovanja

⁵ Digresija je tu mišljena predvsem v smislu, da se v okviru tega prispevka osredotočamo na en segment opisanega inštrumenta, namreč na vlogo vrednotenja dejanske knjižne produkcije, in ne na inštrumente kulturne politike, ki večinoma temeljijo na oceni kakovosti načrtovanih projektov. To vrednotenje izdanih knjig namreč zagotavlja dejansko sito kakovostne evalvacije, ki skladno s kriteriji pove, da neka knjiga dosega minimalne standarde kakovosti. Ob tem, ko slovenski knjižni trg takšnih standardov ne premore, ker se založniška srenja o tem ni uspela in se bržkone ne bo uspela zediniti, je takšen post festum inštrument evalvacija lahko pravzaprav dober nadomestek učinkovitega vlaganja javnih sredstev v spodbujanje založniške produkcije in njene večje dostopnosti. Danes je namreč v Sloveniji presoja kakovosti knjig, ki jih nabavljajo knjižnice, povsem stvar posamezne knjižnice. Sicer več o kompleksnih knjižnih politikah in primerjavah teh politik med nekaterimi evropskimi državami v Grilc (2006).

norveškega knjižnega trga v celoti dostopna tudi v vsej knjigarniški mreži: knjigo, ki izide, je vsak knjigarnar na Norveškem dolžan zagotoviti kupcem.

Norveška shema nabavne politike za knjižnice se namreč osredotoča na prednostni kriterij kakovostnih knjig. Arts council (Svet za umetnost) je zadolžen za izvajanje te sheme, ki vključuje 10 podshem za različne knjižne žanre (od književnosti, otroške literature, dramatike, poezije itd.). Vsaka od teh podshem ima posebno komisijo strokovnjakov, ki izdane knjige presoja po povsem kvalitativnih kriterijih in tako avtonomno odloča, katere knjige bodo prejele državno podporo, se pravi, katere bodo odkupljene za knjižnice. Na posamezni knjižni naslov ta odkup znaša 703 izvode vsake novo izdane knjige in 1480 izvodov vsake novo izdane otroške knjige. Svet za umetnost prav tako odloči o odkupni ceni in določi delež, ki ga morajo od tega zneska prejeti avtorji. Knjige nato založniki distribuirajo do knjižnic, skladno s formulo distribucije, ki je vezana na število uporabnikov posamezne knjižnice. Delovanje Sveta za umetnost je javno, kar pomeni, da so tudi sezname potrjenih knjig javno dostopni.

Res pa je, da knjižnice niso povsem zadovoljne s tem sistemom: pravijo, da knjige do njih pridejo prepozno, saj ves postopek traja nekaj časa, in trdijo, da si vseh knjig, ki jih dobijo, niti ne želijo, saj po nekaterih uporabniki knjižnice ne povprašujejo. Knjižnice imajo seveda poleg tega inštrumenta na voljo tudi sredstva za nabavo knjig po lastni presoji. Vendar pa te teme ne odpiramo z vidika oblikovanje nabavnih politik v knjižnicah. Ta shema podpore založništvu je namreč na Norveškem poleg subvencij za izdajanje novih knjig ključna državna podpora založnikov. Njena bistvena odlika je v tem, da vrednoti izdane knjige, se pravi končni izdelek, in ne prijavo projekta izdaje knjige. V resnici torej vrednoti knjige, ki so že na trgu. Založniki so torej še kako zainteresirani, da so njihove knjige umeščene v ta sistem in da prejmejo podporo. Ker gre za čisto kvalitativno presojo strokovnih komisij, pa je tovrstni model kulturne politike pravzaprav učinkovit filter za prepoznanje kakovostnih knjig. Namreč, komisije nepravilnim knjigam odrečejo podporo. In to kvalitativno sito gotovo vpliva na založnike, da se trudijo izdajati knjige, ki izpolnjujejo standarde kakovosti (po vsebini, uredniškem delu, kakovosti jezika in prevodov, lekturi, ustreznosti tiska in tipografije itd.).

Pri Norveškemu sistemu imamo torej opraviti s kvalitativnim vrednotenjem knjig kot celovitega izdelka, ki daje vsem v knjižni verigi – vključno z bralci – pomembno povratno informacijo o kakovosti izdanih knjig.

4 Vrednotenje knjig in knjižna industrija

Preden se posvetimo sklepom glede razmerja med knjižno produkcijo in podanimi načini informiranja-promocije-vrednotenja knjižne produkcije, se posvetimo sončni plati slovenske knjižne produkcije – žanru otroških in mladinskih knjig. Ta žanr namreč ne glede na nihanje obsega slovenske knjižne produkcije ohranja stabilnost in konstantnost. Prav tako je to segment, ki dosega precej višje naklade od povprečja za slovenske knjige. A prav s tem segmentom knjižne produkcije je povezana še ena posebnost.

Otroška in mladinska literatura je v Sloveniji edini segment založniške produkcije, sistematično podvržen ovrednotenju skozi delo *Pionirske – Centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo*, ki deluje v okviru Mestne knjižnice Ljubljana. Od leta 1998 Center pionirska izdaja pregled in priporočilni seznam otroške in mladinske literature, če se ne spuščamo globlje v njeno zgodovino. *Priročnik za izdajanje kakovostnih mladinskih in otroških knjig* je popoln, strokovno dosleden in metodološko enoten pristop evalviranja celotne knjižne produkcije tega žanra. Ne pove le, katere knjige so dosegljive na knjižnem trgu, temveč jih povzame, vsebinsko ovrednoti in klasificira. V tem smislu je nepogrešljiv aparat za knjižničarje, pedagoge in vsakogar, ki ga zanima kakovostno branje. Center pionirska z vidika promocije najbolj kakovostne produkcije nadgrajuje ta aparat s priznanji *Zlate hruške* za najboljša dela ter od leta 2012 s *Knjigometrom* poskuša zmanjšati časovni zamik med izvedeno evalvacijo knjig v priporočilnem seznamu ter izdanimi knjigami (Knjigometer, B. l.). Tako s *Knjigometrom* knjižnice sproti dobivajo ažurne informacije, katere novo izdane knjige s področja otroške in mladinske književnosti imajo »odobritev« ali bolje »priporočilo«, da se jih umesti v knjižnično zbirko. To je pri delu knjižničarjev, glede na število izdanih knjig in iskanje zadovoljitve normativov nabavne politike na eni strani ter poudarka na kakovostnih knjigah na drugi, več kot dobrodošla opora.

A pogledjmo nekoliko podrobneje *Priročnik za izdajanje kakovostnih mladinskih in otroških knjig* na primeru vrednotenja knjižne produkcije, ki nosi letnico 2014. V številkah to pomeni, da je ekipa Centra Pionirska evalvirala 835 knjižnih naslovov, izdanih leta 2014, 695 prvič izdanih in 140 ponatisov. Od tega je 354 knjig prejelo oceno pomanjkljivo (269) in pogrešljivo (85). Med knjigami, ki so prejele oceno »pogrešljivo«, se pravi najnižjo oceno, je denimo le šest knjig, ki so bile ponatisnjene, kar znaša le 4,4 % vseh ponatisnjenih knjig. Pri ponatisih, ki letno, kot smo navedli zgoraj, zavzemajo okoli petino vseh izdanih knjig, gre namreč za tista dela, ki so pošla v toliko doglednem času od izida, da založnik še vidi interes za ponovno izdajo. To so torej tiste knjige, ki so bile na knjižnem trgu uspešne, in sicer v komercialnem smislu. Ena od težav slovenskega knjižnega trga denimo pri zahtevnejši humanistični in znanstveni literaturi je namreč ta, da referenčne

avtorske knjige in temeljni prevodi, ki so se prodajali vrsto let, po tem, ko poidejo, povečini ne dočakajo ponatisa.

Pri ponatisih torej govorimo tako rekoč samo o knjigah, ki so bile razprodane in za katere trg še kaže sorazmerno intenzivno zanimanje. In če beležimo leta 2014 140 ponatisov in jih je od tega le šest prejelo oceno pogrešljivo, potem to navaja k ugotovitvi, *da se založniki tudi zaradi ocene »pogrešljivo« precej manj odločajo za ponatis tovrstnih knjig.* Gledano z drugega zornega kota, od 140 ponatisov leta 2014 jih je kar 60 prejelo oceno »odlično«, kar zopet navaja k temu, da se založniki za ponatise precej lažje odločijo, če knjiga prejme oceno odlično. To je z vidika bralcev in kakovosti knjižne produkcije lahko samo dobro, saj so kakovostne knjige na ta način bolj in predvsem dlje dostopne v knjigarnah.

To potrjuje, da obstaja dokazljiva vez med vrednotenjem in vplivom vrednotenja na založniško produkcijo. Založniki s področja otroške in mladinske literature v znatni meri sledijo ocenam kakovosti knjig iz Priročnika. Ocene iz Priročnika štejejo in imajo vpliv na to, kako založniki oblikujejo svoje programe.

5 Sklep

Ali je naključje, da je področje otroške in mladinske literature edino, ki je skorajda dve desetletji deležno sistematične evalvacije kakovosti, in da je danes edino znotraj vseh žanrov knjižne produkcije v Sloveniji, ki beleži stabilnost tako glede naklad kot izdanih naslovov? Menimo, da to ni naključje. Ta segment je v resnici močan, ker premore resno in kontinuirano kritiko in premišljen sistem evalvacije. V tem primeru sicer ne govorimo o »odprtem sistemu evalvacije« z vidika najširšega kroga uporabnikov portalov, temveč o »zaključeni skupini« strokovno podkovanih in referenčnih ocenjevalcev. Strokovno to torej pomeni precej bolj nesporno in večjo težo podanih ocen, pa tudi konceptualno in metodološko bolj dorečen pristop. To pa je po mojem razlog, da ima priporočilni seznam otroške in mladinske literature v resnici vpliv na kakovost, rast in stabilnost produkcije v tem knjižnem segmentu.

Od tod velja sklepati, da so različni sistemi vrednotenja knjižne produkcije izredno pomembni z več vidikov:

- z vidika podpore bralcem;
- z vidika ustvarjanja skupnosti bralcev, ki si izmenjujejo mnenja o knjigah;
- z literarnokritiškega, znanstvenega vidika;
- z vidika promocije knjižnih naslovov;
- z vidika nagovarjanja ciljnih skupin bralcev;

- z vidika spodbujanja kritičnega razmišljanja vsakega posameznika;
- z vidika razvoja strok (specialni portali za posamezne stroke);
- z vidika vpliva na kakovost založniške produkcije.

Iz primerov tujih portalov smo se naučili, da njihova komercialna motiviranost ni ovira za opravljanje nalog ustvarjanja skupnosti bralcev. Nasprotno, integralni del njihovega poslovnega modela je načrtno ustvarjanje skupnosti bralcev: tistih, ki o knjigah razmišljajo, ki knjige priporočajo, ki o knjigah razpravljajo. Sodobna »knjižna kultura« na razvitih knjižnih trgih tako presega polje ločenosti med »bralno kulturo« in poljem ustvarjanja zahtevnejših bralcev na eni strani ter knjižno industrijo na drugi. Presega jo na način, da preko te ločnice spodbuja nastanek različnih skupnosti bralcev, ki v vsakem primeru pogloblja in krepi posameznikov odnos do knjige. Možnosti je tu precej in prihodnost knjižnih portalov je v osredotočanju na različne ciljne skupine bralcev in na oblikovanje številnih tematsko fokusiranih portalov, ki se načrtno usmerjajo v interese posameznih bralcev. Tako lahko pričakujemo oblikovanje številnih specialnih in tudi butičnih bralnih skupnosti. Vendar pa bodo takšni obstoječi portali le izjemoma nastopali v vlogi kritičnega vrednotenja knjižne produkcije.

Ali torej sistemi vrednotenja knjižne produkcije, naj bodo strokovni ali rezultat soočanja bralskih okusov, vplivajo na kakovost založniške produkcije?

Odgovorimo lahko pritrdilno. A ta vpliv je pričakovan le pod pogojem, da gre za sistematično in kontinuirano vrednotenje založniške produkcije. Sistematično po pristopu in usposobljenosti evalvatorjev. Kontinuirano v smislu, da uspe zajeti in ovrednotiti večinski del aktualne knjižne produkcije z enotnim metodološkim pristopom in na transparenten način. Portal *Dobre knjige in Priročnik za izdajanje kakovostnih mladinskih in otroških knjig* imata vsak na svoj način vse bistvene elemente, da se v slovenski knjižni krajini zasidrata kot trajen evalvacijski dejavnik in prispevata k dvigu kakovosti založniške produkcije.

Navedeni viri

Anderson, C. (2009). *Dolgi rep: zakaj je prihodnost poslovanja v večji prodaji manj množičnega*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Blatnik, A. (2008). Še ena knjiga (pre)več: kako smo nehali brati in začeli šteti. *Knjižnica*, 52(2–3), 135–145.

Bližji knjigi: spletni portal. (2014). Ljubljana: Javna agencija za knjigo RS. Pridobljeno 26. 5. 2016 s spletne strani: <http://www.blizjiknjigi.si>

Büch.de. (B. 1.). Hagen: Thalia Bücher. Pridobljeno 12. 5. 2016 s spletne strani: <http://www.buch.de>

Bücher.de. (2016). Augsburg: Buecher.de. Pridobljeno 28. 4. 2016 s spletne strani: <http://www.buecher.de>

BuchMarkt. (2016). Meerbusch: BuchMarkt Verlag K. Werner. Pridobljeno 12. 5. 2016 s spletne strani: <http://www.buchmarkt.de>

Bukla. (B. 1.). Ljubljana: UMco. Pridobljeno 15. 6. 2016 s spletne strani: <http://www.bukla.si>

Chapitre.com. (B. 1.). Paris: Chapitre.com. Pridobljeno 18. 6. 2016 s spletne strani: <http://www.chapitre.com>

Chiffres clés du secteur du livre: l'édition 2016 (données 2014-2015) est parue [blog zapis]. (2016). Paris: CultureCommunication.gouv.fr. Pridobljeno 20. 6. 2016 s spletne strani: <http://www.culturecommunication.gouv.fr/Politiques-ministerielles/Livre-et-Lecture/Actualites/Chiffres-cles-du-secteur-du-livre-l-edition-2016-donnees-2014-2015-est-parue>

Decitre. (B. 1.). Lyon: Decitre Interactive SAS. Pridobljeno 20. 6. 2016 s spletne strani: <http://www.decitre.fr>

Dobreknjige.si: slovenske splošne knjižnice priporočamo. (2014). Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper. Pridobljeno 1. 6. 2016 s spletne strani: <http://www.dobreknjige.si>

Electre. (2016). Paris: Electre. Pridobljeno 18. 6. 2016 s spletne strani: <http://www.electre.com>

Goodreads. (2016). San Francisco: Goodreads. Pridobljeno 22. 2. 2016 s spletne strani: <http://www.goodreads.com>

Grilc, U. (2006). Knjiga v presečišču javnega in zasebnega: primeri Francije, Finske, Hrvaške in Slovenije. *Knjižnica*, 50(4), 49–80.

Knjige na trgu. (B. 1.). Ljubljana: UMco. Pridobljeno 23. 4. 2016 s spletne strani: <http://www.knjigenatrgu.si>

Knjigometer. (B. 1.). Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana. Pridobljeno 6. 6. 2016 s spletne strani: <http://www.mklj.si/o-nas/nase-knjiznice/item/6594-knjigometer>

Najbolje knjige: portal za knjigoljupce. (2016). Zagreb: Najboljeknjige.com. Pridobljeno 15. 5. 2016 s spletne strani: <http://www.najboljeknjige.com>

Norway. Social and economic information. (B. 1.). Frankfurt: Frankfurter Buchmesse. Pridobljeno 16. 2. 2016 s spletne strani: http://www.buchmesse.de/images/fbm/dokumente-ua-pdfs/2016/details_book_market_norway__2015__55362.pdf

SensCritique. (2016). Paris: SensCritique. Pridobljeno 22. 5. 2016 s spletne strani: <http://www.senscritique.com>

Slovenska založniška produkcija: knjige. (2016). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 5. 6. 2016 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/slo_knjiga/index.php

Zaid, G. (2006). *Toliko knjig!*. Ljubljana: Sodobnost International.

dr. Uroš Grilc

nekdanji minister za kulturo in vodja Urada za mladino Mestne občine Ljubljana,
Mestni trg 1, 1000 Ljubljana
e-pošta: uros.grilc@ljubljana.si